

Gabriel, Jiří

J.L. Fischer v letech 1945-1948

Studia philosophica. 2012, vol. 59, iss. 1, pp. [71]-85

ISSN 1803-7445 (print); ISSN 2336-453X (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/118300>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JIŘÍ GABRIEL

J. L. FISCHER V LETECH 1945–1948*

J. L. Fischer se zabýval filosofií půl století (od skončení univerzitních studií v roce 1920 do svého skonu v roce 1973), může se tudíž zdát neadekvátní, psát o něm a jeho filosofii jen s přihlédnutím k létům 1945–1948. Těch pár roků mezi koncem druhé světové války a únorem 1948 se nám však stále připomíná otázkou, jak a proč vlastně k únoru 1948 došlo, a tím i k všemu tomu, co po něm v naší republice, v životě jejích občanů následovalo. V této souvislosti se téma „(filosof) J. L. Fischer v letech 1945–1948“ stává součástí (dílčí) otázky: co v době, kterou lze charakterizovat jako zápas o poválečnou orientaci a směřování československé společnosti, národa a státu, „dělali“ čeští filosofové, kteří se v čase trvání republiky hlásili k spoluzodpovědnosti za světový a životní názor jejích občanů. – Úkolem článku tedy není představení Fischerova filosofického díla, ostatně v letech, o něž tu jde, bylo teprve ve své polovině. Z období před rokem 1945 a po roce 1949 se pokusím připomenout jen to, na co Fischer v roce 1945 mohl (lépe se k němu hodí „musel“) navázat, a jak se snažil – s vědomím stálé nehotovosti své skladebné filosofie – v práci pokračovat v tíživé situaci po roce 1949.

Léta druhé světové války strávil Josef Ludvík Fischer v holandském exilu, kam odešel v dubnu 1939; věděl, že jej gestapo vede na seznamu „osobností nepřátelských nacistické ideologii“.¹ Do Brna, kde žila jeho rodina a kde byl mimořádným profesorem Filosofické fakulty Masarykovy univerzity,² se vrátil

* Tato studie vznikla v rámci plnění grantového projektu GA ČR, grant č. GAP 401/11/0053.

¹ Srov. J. V. Musil, J. L. Fischer v nizozemském exilu, in *Josef Ludvík Fischer 6. 11. 1894 až 17. 2. 1973*, ed. J. V. Musil, Olomouc: Vlastivědná společnost 2001.

² V r. 1927 se J. L. Fischer na Filosofické fakultě Masarykovy univerzity habilitoval ze sociologie a r. 1930 z dějin filosofie, ale až do jmenování mimořádným profesorem (1935) byl pracovníkem Veřejné a univerzitní knihovny v Praze (1921–1923), Studijní knihovny v Olomouci (1923–1933) a Zemské a univerzitní knihovny v Brně (1933–1935). Fischerova dvojí habilitace odpovídala jeho pojetí filosofie a sociologie jako dvou blízkých oborů.

až 4. srpna 1945. Na první schůzi profesorského sboru brněnské FF 5. května 1945 byl za Fischerovy nepřítomnosti vedením filosofického semináře dočasně pověřen prof. I. A. Bláha, ředitel sociologického semináře. (Profesor Josef Tvrdý, jemuž Fischer v roce 1938 nabídl spoluřízení filosofického semináře, zahynul v roce 1942 v Mauthausenu.) Na této schůzi Bláha podal také návrh na Fischerovo jmenování řádným profesorem, s tím, že před válkou k němu „z politických důvodů už nemohlo dojít“; došlo k němu 21. ledna 1946, s „účinnou platností“ od 28. října 1938. V září 1945 byl Fischer zvolen děkanem Filosofické fakulty na školní rok 1945–1946. Na konci dubna 1946 však do jeho brněnského působení zasáhl ministr školství Zdeněk Nejedlý: 30. dubna 1946 ho pověřil „funkcí rektora obnovené Palackého univerzity v Olomouci, do doby, kdy bude moci být rektor podle platných předpisů řádně zvolen akademickým senátem“.³ Úkol podílet se na budování olomoucké univerzity Fischer přijal rád, i jako příležitost uplatnit přitom něco ze svých reformních představ (v tom duchu ladil i svůj inaugurační rektorský projev z 21. února 1946). V červnu 1949 však na rektorskou funkci rezignoval (v říjnu 1949 se rektorkou stala profesorka Jiřina Popelová-Otáhalová z Karlovy univerzity). J. L. Fischer byl na Palackého univerzitě do roku 1957, ale od srpna 1952 bez možnosti pedagogického působení.⁴ – V Brně Fischer přednášel do konce šk. r. 1946–1947 a jako ředitel brněnského semináře je veden (spolu s Mirkem Novákem) dokonce ještě v Seznamu přednášek na FF MU na šk. r. 1949–1950. V letech 1957–1959 byl znovu členem katedry dějin filosofie na MU, odkud 1. ledna 1960 musel odejít do penze. V roce 1968 (do roku 1970) byl reaktivován na Palackého univerzitě.

Fischerův Den po válce (a co mu předcházelo). – Hned po návratu z emigrace Fischer s veškerou svou energií navázal na svou činnost předválečnou: pedagogickou, filosofickou a publicistickou. V letech 1945–1949 byla nejzjevnější jeho činnost pedagogická: přednášel, byl děkanem a rektorem. Ale nerezignoval ani na to ostatní; měl vždy bytostnou potřebu psát a být slyšen i mimo univerzitní posluchárny; publicistiku vždy považoval za důležitou součást poslání univerzitního učitele.

První veřejnou přednášku po návratu z Holandska přednesl v říjnu 1945 na zasedání Sociologické společnosti v Praze. Dojmy z tehdejšího stavu

³ Univerzita Palackého byla ustavena zákonem Prozatímního Národního shromáždění ze dne 21. února 1946. O jejím „obnovení“ se mluví proto, že univerzita v Olomouci už v letech 1569–1860 byla. – Když v říjnu 1948 žádal děkan olomoucké Filosofické fakulty V. Lesný o přenesení Fischerovy brněnské profesury do Olomouce, napsal, že Fischer se budování olomoucké univerzity „ujal s iniciativností, houževnatou pracovitostí, neumdlévající energií a vřelou láskou, zmáhaje téměř neuvěřitelným způsobem všechny překážky“.

⁴ Po přechodném uzavření olomoucké Filosofické fakulty v roce 1953 byl Fischer veden ve stavu Vysoké školy pedagogické.

a nálad v české (československé) společnosti, v „třetí republice“, jej motivovaly k tomu, aby se v ní zabýval politickou situací v zemi, poválečným uspořádáním národních a státních záležitostí. V roce 1946 přednášku (s dodatky po třech a šesti měsících) vydal s názvem *Den po válce* u nakladatele Václava Petra jako 95. svazek edice Svazky úvah a studií.

Svazek svým obsahem i vyzněním připomíná Fischerovy příspěvky publikované v roce 1919 a 1920 v revui *Nové Čechy* (např. Válečné obavy, Ještě socialismus a nacionalismus, Evoluce a revoluce, Bolševismus a intelektuálové), které se také vyslovovaly k otázkám, jež tehdy Fischer pokládal za aktuální z hlediska „budování československého státu“. Článek Válečné obavy uzavřel slovy: „Dnes otázka našeho národního, vlastního bytu přestala být utopií a zbožnou fantazií, stává se vážným, zodpovědným úkolem. Chceme-li budovat náš dům, aby byl opravdu náš, musíme se o to starat, aby ve svých základech byl čistý a – pevný.“⁵

V přednášce *Den po válce* z roku 1945 Fischer předpokládal, že názorové rozpory a z nich pramenící vzájemná nedůvěra tří „vítězných imperialismů“, chtějících upevňovat a rozšiřovat své pozice v poválečném světě, budou zatěžovat ovzduší, v němž se bude utvářet československý politický, hospodářský a kulturní život – i když věřil, že po válce ukončené až výbuchy atomových bomb nebude nikdo chtít rozpory řešit násilně. Z toho, že podstatnou část republiky osvobodila sovětská armáda, odvozoval, že se musí počítat se zvýšeným „sovětským“ vlivem na její zahraniční i vnitřní politiku, se silnou pozicí i aktivitou komunistické strany, nárokuje si po osvobození být respektovanou společenskou silou ve státě. – V přednášce však mluvil také o potřebě stabilizovat politické a hospodářské poměry, profesionalizovat práci bezpečnostních složek a státní správy, poukazoval na projevy demoralizace, pracovní nekázně.⁶ Zlepšení situace spojoval s brzkým ustavením Ústavodárného národního shromáždění, působením společenských, kulturních a zájmových institucí, s náležitou péčí o osídlované pohraničí.

⁵ Článek Válečné obavy Fischer zařadil i do knihy *Glosy k české otázce*, Kdyně: Okresní sbor osvětový 1926.

⁶ Podle Fischera „zhoubným vlivům poválečné demoralizace“ se neubránily ani národní výbory, podnikové závodní rady a jiné instituce, „stávající se jedněm příležitostí k osobnímu obohacení, jiným vítaným nástrojem k vyřizování osobních účtů atd.; takže škody, jež přitom natropily, byly beze sporu velké“. Přiznával jim však, že „přispěly k tomu, že se přechod ze stavu okupace do stavu svobody udál u nás bez vážnějších otřesů: byli jsme snad jediným státem, v němž při této první likvidaci války nedošlo vůbec ke stávkám“ (*Den po válce*, Praha: V. Petr 1946, s. 8). – Fischer vždy kladl velký důraz na fungování státního byrokratického aparátu, opírajícího se o kvalifikované a sociálně zabezpečené pracovníky, nepodléhajícího různým politickým výkyvům ve společnosti. Korigování úsilí komunistů stát se rozhodující hybnou pákou všeho dění ve státě očekával od dalších stran a institucí chtějících se podílet na rozhodování o společenském dění v republice.

Pro Fischerovo politické stanovisko bylo signifikantní především přesvědčení, že pozitivní vývoj ve státě je podmíněný důsledným respektováním a rozvíjením politické demokracie, smyslem pro občanský řád a kázeň (tato dvě slova se budou v jeho projevech často vyskytovat). A za druhé: že současné „socializující dění“ – znárodnování finančního kapitálu, energetických zdrojů, klíčového průmyslu, některých kulturních statků – je nejen v souladu s konsenzem většiny občanů i politických stran, ale také podmínkou směřování ke společnosti demokratické a zároveň sociálně spravedlivé – socialistické: (neformálně) demokratickou se může stát jen společnost usilující o sociální spravedlnost. Soudil, že sociální struktura československé společnosti „skýtá obraz poměrně nehomogennějšího celku, jaký vůbec zná“, a že i tato poměrná sociální stejnorodost a ji odrážející národní tradice vybízejí k tomu, „abychom třetí republiku budovali jako republiku socialistickou“.⁷ ČSR má (jako první stát) předpoklady jít k tomu cíli „cestou demokratickou, to znamená z vůle valné většiny národa a při uchování veřejné kontroly a diskuse“.⁸ Doufal, že idea socialismu bude její občany inspirovat ke snaze přivést dosavadní evropský kulturní řád ke stupni umožňujícímu ve všech oblastech lidského života uvádět ve skutečnost díla vyšší a vyšší řádovosti (kvality, hodnoty).

⁷ *Den po válce...*, s. 9–10. – V *Dnu po válce*, druhém dodatku (Po šesti měsících), názor, že „za socializačním programem stojí velká většina národa“, považuje za potvrzený výsledkem prvních „svobodných voleb do Ústavodárného Národního shromáždění“. KSC v nich získala zhruba 40 % hlasů. Soudil, že většina „prosocializačních“ hlasů by mohla být až dvoutřetinová, „kdybychom stranu národně socialistickou chtěli považovat za stranu opravdově socialistickou“ (o tom Fischer ale pochyboval) a „kdybychom přičíteli k nim i hlasy pro sociální demokracii“. Za doklad prosocializačních nálad bral rovněž pouhých 20 % hlasů pro lidovou stranu, vyhlášenou se za jedinou nesocialistickou stranu v českých zemích, a také mizivý počet ve volbách odevzdaných „bílých lístků“. Fischer doufal, že tento volební plebiscit, přes všechny názorové rozdíly mezi stranami, bude i plebiscitem pro „národní frontu“, se závazkem stran „nést společnou odpovědnost za budoucí vývoj věcí politických u nás“. – Za „negativní jev vzešlý z voleb“ považuje „tendenci směřující k půlení republiky ve dva poměrně stejně silné bloky, tzv. marxistický a nemarxistický“. „Bylo by po mém soudu velkou zvráčeností, chtít dělit socialismus na marxistický a nemarxistický, neboť nezbytným toho důsledkem by musela být fronta protimarxistická, namířená nikoli proti marxismu, nýbrž proti socialismu.“ (*Tamtéž*, s. 8.) Fischer samozřejmě věděl, že komunisté (členové KSC) označují „vědecký socialismus“ za jednu ze „tří součástí marxismu-leninismu“, zdůrazňující tím jeho souvislost s marxistickou filosofií, tj. s dialektickým a historickým materialismem. Nechtěl však, aby souhlas s budováním „socialistické společnosti“ byl spojen s příklonem k marxismu – a odtud k jejímu sovětskému „vzoru“; konstatuje např., že i ve straně národně socialistické (hlásící se okázale k T. G. Masarykovi a jeho odkazu) „jsou zastoupeny živly dobře socialistické.“ (*Tamtéž*, s. 29.)

⁸ *Den po válce*, s. 9. – Podle Fischera je potřebné při každém rozhodování o tom, „co dělat“, kriticky posuzovat a ověřovat „prováděcí“ pravidla. Např. při znárodnování je nutno zvažovat jeho rozsah a nezaměňovat je s „postátněním“, i ve znárodněných podnicích musí hospodaření zůstat věcí odbornou, ekonomickou, nikoli politickou, natož stranicko-politickou; politický (společenský, státní) aspekt se má uplatňovat teprve při tvorbě celkového hospodářského programu.

Na přednášce v Sociologické společnosti mohl Fischer počítat s tím, že posluchači vědí, že od počátku své univerzitní dráhy uvažoval o východisku z obecně proklamované krize moderní evropské společnosti: o vlastní koncepci „skladebné společnosti“, „skladebného socialismu“. A také, že se v publikacích *Budoucnost evropské kultury* (1927), *Zrcadlo doby* (1931), *Třetí říše. Úvodem do současného politického stavu* (1932) a zejména v dvousvazkové *Krizi demokracie* (1933) v nejednom ohledu rozchází se sovětským, marxisticko-leninským pojetím socialismu, s jeho tezí o diktatuře proletariátu jako cestě k realizaci socialistických vizí.⁹ – Ve studii *Budoucnost evropské kultury* Fischer své úvahy o krizi evropské kultury a demokracie shrnul v „trojtezi“: „Prvou a ústřední tezí je předpoklad, že typickým znakem novodobé kultury evropské je její dynamicko-quantitativní ráz, jemuž po teoretické stránce dostane se adekvátního výrazu v tzv. přírodovědeckém mechanismu, po hospodářsko-mocenské stránce v tzv. kapitalismu. Druhou tezí je předpoklad, že budoucnost Evropy je určována setrváním či nesetrváním na této kulturní orientaci. Třetí a poslední teze postuluje novou pravděpodobnou orientaci evropské kultury, charakterizovanou zlidštěním skutečnosti po všech jejích stránkách.“¹⁰ Z přednášky *Den po válce* k nim můžeme přidat (čtvrtou) tezi, že „nový hospodářský řád, který nazýváme socialistickým, tvoří nezbytný předpoklad k ozdravení toho, co nazýváme demokracií, dáváje tomu, co doposud bylo jen demokracií formální, pozitivní náplň.“¹¹ Pro Fischera mělo tedy československé poválečné usilování o socialistickou společnost být spojené s navázáním a dalším prohlubováním jejích demokratických tradic. V *Dnu po válce* z tohoto hlediska také komentuje současnou politiku KSČ¹² (k vnitřním poměrům v SSSR se vyslovuje jen výjimečně).¹³

⁹ Srov. např. heslo Sovětské Rusko v *Zrcadle doby. Abeceda skoro filosofická*, Praha: Orbis 1932, s. 176–190, nebo kapitolu Sovětský stát v *Krizi demokracie I–II*, přetisk 1. vyd., Praha: Karolinum 2005, s. 265–280.

¹⁰ *Budoucnost evropské kultury*, nově in *Tři stupně*, Blansko: nakl. Karel Jelínek 1948, s. 13–38, cit. s. 15. Ve studii *O dvojím řádu (Česká mysl 26, 1930, s. 347–353, nově in Tři stupně..., s. 39–48, cit. s. 41)*, rozvádí tvrzení, že „současný kulturní stav evropský je charakterizován dozníváním kulturní orientace *mechanické* a úsilím po vytvoření kulturní orientace *strukturální*.

¹¹ *Den po válce...*, s. 13.

¹² „Snad nebude zcela zbytečné, přičiním-li ještě několik slov k pokusům podnikaným komunistickou stranou, jež neusilují o nic méně než o to, marxistickou ideologii, dobře vysvětlitelnou z historické situace, petrifikovat na neúchylné vědecké dogma, jemuž se má podříditi nejen politické, ale i vědecké a filosofické myšlení.“ *Den po válce...*, s. 16.

¹³ Jako levicově smýšlející intelektuál se Fischer ani před válkou neuchyloval k zjednodušujícím soudům o sovětském Rusku: viděl v něm historicky podmíněný (a tedy zdaleka nehotový) výsledek pokusu o nový společenský řád, a uznával některé jeho pozitivní výsledky, např. při industrializaci země či zvyšování vzdělanostní úrovně občanů. Po válce přirozeně oceňoval velký podíl Sovětského svazu na porážce německého nacismu.

V *Dnu po válce* se Fischer ovšem vrací i k další své ústřední tezi, k níž se dopracoval v hektickém desetiletí předválečném: Že východisko z krize evropské kultury nenabídnou parciální úvahy o (dílčích) společenských jevech, protože je třeba změnit celkový postoj lidí ke světu a životu, tedy jejich myšlení světonázorové, filosofické – ontologické, noetické, etické. Odchází do Holandska, byl si vědom toho, že jeho pokus o novou *skladebnou filosofii* je na začátku: po *Základech poznání*¹⁴ měly následovat díly *Pravda a hodnota*, *Řád skutečnosti* (ontologická část soustavy) a *Filosofie dějin*. Nestačil své koncepce hlouběji propracovat, ale nejen pro obrovskou náročnost takového úkolu: Vývoj na evropské politické scéně ho donutil vrátit se k problematice, již se zabýval před *Základy poznání*. Přispěl k tomu i pozitivní ohlas na jeho (slovníkové) *Zrcadlo doby* (1931), s ústředním heslem Demokracie.

Pedagogická tematika ve Fischerových publikacích z let 1945–1948. Na rozdíl od většiny představitelů české filosofie Fischer nezačal svou pedagogickou dráhu na střední škole. Filosofickou fakultu si zvolil jako svou životní „štaci“, protože mu nejvíce umožňovala věnovat se soustavně, profesionálně „svému předmětu“. Nicméně povolání univerzitního učitele bylo v souladu s charakterem jeho osobnosti: jako jeho oblíbený Sokrates se cítil dobře „mezi lidmi“; na univerzitě mu jeho posluchači byli nejen zájemci o filosofii, ale také vítaní účastníci filosofických (seminárních) rozprav, při nichž si mohl např. ověřovat sdělnost svých myšlenek; byl rád, když se odvažovali být i jejich posuzovateli. Škola (alespoň střední a vysoká) mu byla místem pěstování svobodného, kritického, ale zodpovědného myšlení, jímž se studenti učí být demokraty, uvědomující si, že řešení problémů, ať už s nimi přichází kdokoliv, obvykle vyžaduje součinnost poučených lidí. Učitelskou práci na všech školách, a na školách připravujících příští učitele zvláště, považoval za činnost navýsost kulturní, a tím i národní, protože výrazně ovlivňující celkovou úroveň národa. Školské problematice proto také věnoval soustavnou pozornost.

Jednou z Fischerových „rekapitulačních“ publikací z konce šedesátých let je sborník **Pedagogické stati**.¹⁵ Aby Fischer ukázal na kontinuitu svého uvažování o školské problematice, uvádí tu řadu svých poválečných pří-

¹⁴ Fischerovo vlastní kritické zhodnocení *Základů poznání* čteme v jeho v *Listech o druhých a o sobě*, Praha: Torst, s. 317–324. Srov. také J. L. Fischer, *Základy poznání*. Kus autokritiky, *Sborník prací Filosofické fakulty Brněnské univerzity*, B 17, Brno 1970, s. 127–132.

¹⁵ V roce 1968 jej vydal Výzkumný ústav odborného školství v Praze (s doslovem Ivo Nejezchleba na záložkách obálky). Následovaly sborníky *Proti Mnichovu* (Brno: Blok 1968) a *Filosofické studie. Řada první* (Praha: Výzkumný ústav odborného školství 1968; k vydání „řady druhé“ nedošlo).

spěvků studií *Skladebná škola. In margine školské reformy*, přetištěnou ze sborníku vydaného na počest Otokara Kádnera v roce 1930.¹⁶ Fischer v ní ocenil především sám Kádnerův živý zájem o filosofické aspekty pedagogiky, „vtiskující zejména některým partiím jeho Dějin pedagogiky ráz díla zabírajícího až ke kořenům kulturního dění i individuální tvorby“. Dobové diskuse o reformě národního, středního i vysokého školství Fischera motivují k vlastní úvaze o vztahu filosofie a pedagogiky a o úkolech, které zamýšlená reforma staví před filosofy: Jestliže se očím pedagogovým „jeví intimní souvislost mezi obsahovou náplní výchovy (ideovou i věcnou) a didaktickou a organizační formou, jíž je zprostředkována a objektivována“, a očím sociologovým jako „zařazena do souvislosti širší, obepínající celou souvislost názorovou i organizační, jedním slovem: kulturní strukturu dané společnosti“, pak očím filosofovým „se posléze rýsuje úkol, odvážít se zhodnocení tohoto (více méně jednotného) sociálního konsenzu; a shledá-li jej porušena, pokusit se o nástin nového, který – přihlížeje ke všem složkám sociální struktury – uvedl by je nově ve vzájemný soulad“.¹⁷

Charakteristické pro Fischera je, kolik místa v článku *Skladebná škola* věnoval „demokracii“. Připomeňme alespoň, že proti obvyklému pojetí nazírání na „demokracii“ – jako by byla sociálně konstitutivním útvarem, jednotným názorem na svět – v něm hájí stanovisko, že demokracie je „pouze a jen institucí regulativní a kontrolní“, spočívající v prvé řadě v kumulování hlasů pro přijetí či odmítnutí návrhu na způsob řešení nějakého společenského problému. Jaké ideje, názory, záměry, cíle atp. se stanou předmětem (demokratických) regulativních a kontrolních procesů, záleží na jejich předkladatelích a posuzovatelích, na tom, co považují za potřebné „projednat“. Fischer byl přesvědčen, že tímto (jakoby zúženým) konceptem demokracie se její význam nepopírá ani neoslabuje, že představuje stále „jeden z nejvýznamnějších odkazů minulosti“ a „vymoženost, která již nikdy (...) nesmí být odstraněna z evropského života, nemá-li Evropa sama se zhroutit“.¹⁸ Slovní spojení jako „demokracie politická, parlamentní, libe-

¹⁶ *Pedagogický sborník na počest Otokara Kádnera*, ed. J. V. Klíma, Praha: Škola vysokých studií pedagogických a Dědictví Komenského 1930.

¹⁷ Srov. *Skladebná škola*, in *Pedagogické stati...*, s. 5. – „Sociální konsenzus“ považoval Fischer za plynulý proces, „v němž jednotlivé složky jsou podrobovány trvalé změně, reagující na sebe navzájem“. Politickým úkolem je pak (mocensky, organizačně) přispívat k tomu, aby se jednotlivé sociální složky přizpůsobovaly s ohledem na složky vývojově pokročilejší a na obecný zájem společnosti. – Fischerova zmínka o Rádlově *Revizi pokrokových ideálů na škole národní* (1928) ukazuje, že zájem o uplatnění filosofie při formování českého školství nebyl u českých filosofů výjimečný (srov. literaturu k oddílu *Pedagogika v Králově Československé filosofii*, Praha: Melantrich 1937, s. 276–277).

¹⁸ Srov. *Skladebná škola*, in *Pedagogické stati...*, s. 9. – V této souvislosti stojí za připomenutí Fischerova „Předběžná zkoumání o společnosti a vládě“ v první knize *Krise demokracie...*,

ralistická, kapitalistická, socialistická“ atp. ukazují, že demokracie se jako instituce regulativní a kontrolní „objektivuje“ spolu s dalšími komponentami, které s ní „obepínají celou souvislost názorovou a organizační, jedním slovem: kulturní strukturu dané společnosti“.¹⁹ Tím, že funkce demokracie se objektivuje spolu s „dalšími komponentami“, se do světového a životního názoru lidí (a tím do společnosti vůbec) vnáší ideje, normy, pravidla atp., jež (v daném společenství) mohou být považovány – spolu s demokratickou procedurou – za signifikantní pro „demokratickou společnost“ („demokratický režim“). Tak se úroveň „demokracie“ a celkové kulturní nivó občanů ukazují ve vzájemné korelaci, v souladu, napětí, rozporu. (Proto je také v úvahách o školské reformě třeba posoudit její cíl, program, motivaci, způsob provedení.) Přehlédně-li se, že úloha „demokracie“ je regulativní a kontrolní (tedy – řečeno s Fischerem – „negativní, neskladebná“), může se z této její největší síly stát „nejvyšší slabost“ tím, že její regulativnost se považuje za „nosný princip celé sociální stavby, kde nejvlastnějším jejím určením je být principem obranným“. Fischer tím připomíná časté stesky o „bezmocnosti demokracie“; v třicátých letech např. její bezmocnost vůči nárokům kapitalismu, proti jehož organizované moci a tíze zůstala svým

s. 7–32. Čteme tu mimo jiné: „Jak jsme demokracii definovali až doposud, kryla se nám s takovou formou politické organizace společnosti, v níž by společnost byla aktivním subjektem a nikoli pasivním objektem vlády. Být aktivním subjektem vlády znamená však rozhodovat v jednotlivých konkrétních případech, jak má být vymezena vládní autorita, jak a kým má být spravována společnost atd. Odtud vyplyne, že základním požadavkem vlády demokratické se vymezuje vznik všech vládních programů v demokratických společnostech i způsob jejich realizace, že se však nestanoví žádný konkrétní program demokratický (...); společnost v demokracii reklamuje pro sebe právo rozhodovat o každém možném vládním programu, nestanoví však žádný obecný program demokratický, aby se vždy v určitých příležitostech rozhodovala pro nějaký skutečný program. (...) Demokratickým postulátem se tedy stanoví pouze určité podmínky, jimž musí dostat každá vláda, má-li být vládou demokratickou. Rozsah a intenzita těchto podmínek jsou dány úrovní *politického uvědomění* v jednotlivých společnostech, kde politické uvědomění je definováno vědomím politické svéprávnosti.“ (*Krise demokracie...*, s. 23–24.)

19 Srov. Skladebná škola, in *Pedagogické stati...*, s. 5. – Demokracii, její regulativní funkci, je třeba brát v souvislosti s ostatními komponentami, s nimiž tvoří (nebo má tvořit) celek, tj. zvažovat, zda navrhovaná „novota“ je kompatibilní s celkem (jeho „duchem“), jehož se má stát součástí. To je důležité zejména tehdy, jedná-li se o samu regulativnost demokracie, o nějakou částku regulativního systému (např. hlasovací, volební řád). Tedy: říkáme-li, že žijeme v „demokratickém“ státu, tvrdíme, že jeho zákony a na ně navazující ustanovení (vymezující práva a povinnosti občanů) byly přijaty v souladu s procedurou považovanou tu za demokratickou, tj. umožňující občanům (demokraticky zvoleným způsobem) účastnit se rozhodování o tom, co ve státě má platit, být. Protože správné rozhodování lidí je podmiňováno také činiteli noetickými (znalostmi), zdůrazňoval Fischer potřebu vychovávat elitu národa, elitní pracovníky pro jednotlivé oblasti státního a národního života, politiky, státní správy, hospodářství, kultury... A říká-li se také, že „demokracie je diskuse“, pak proto, že diskuse se právem pokládá za důležitou součást jak procesu poznávání, tak uplatňování jeho výsledků.

sčítacím principem bezbrannou.²⁰ V konkrétním „boji o demokracii“ musí tedy jít jak o samo uplatnění její „rozhodčí, volební a kontrolní funkce“, tak o zdůvodňování, obhajobu nebo odmítání, kritiku idejí, názorů, stanovisek, o nichž se má v tom či onom případě „demokraticky jednat“. Odtud je už jen krůček k zamyšlení nad společenským významem a dosahem životního a filosofického názoru lidí, občanů státu.

Závažný problém představoval pro Fischera i stav českého školství po druhé světové válce; svědčí o tom i další články *Pedagogických statí* (poslední je z roku 1967). Z poválečných let jsou *Výchova elit* (*Pedagogická revue* I, 1945, č. 1), *Jednotná škola I* (*Československé epištoly*, měsíčník ministerstva informací, 1947, č. 2), *Jednotná škola II* (*Svobodné noviny* 1947, č. 68) a *Svět a škola na přelomu* (*Komenský* 72, 1947–1948).

Článek *Výchova elit* je už svým titulkem charakteristický pro Fischerův přístup ke školské problematice: bez ohledu na dobové ataky na každé „elitářství“ žádal, aby se české školství rozvíjelo nejen extenzivně (do šířky), ale také intenzivně, tj. aby se při jeho přeorganizování myslelo také na to, jak pomoci výchově vzdělanostních elit. V úvahách o školské soustavě, o třídění škol i jejich žáků, se má zvažovat nejen zřetel horizontální, tj. podle jejich zaměření, ale i vertikální, podle stupňů nároků na žáky a studenty, tedy jak celé školství pomáhá vysokým školám plnit jejich poslání: vychovávat národní elitu, hospodářskou, správní, politickou a kulturní; (aktuálně měl na mysli jak ztráty, které českou inteligenci postihly za protektorátu, tak náročnost úkolů, před které ji staví doba poválečná). Jako vysokoškolský pedagog tvůrcům plánované školské reformy vytrvale opakoval, že školní soustava je celek sice vnitřně rozrůzněný, nicméně se složkami vzájemně se propojujícími. Proto také odmítal rušení osmiletých gymnázií a jejich redukci na školy čtyřleté. V článku *Jednotná škola I* k proklamovanému heslu „jednotné školy“ napsal: „Ať uvažujeme o školství jakkoli, vždy obdržíme jeho organizaci o to členitější, čím ono samo je vyspělejší.“²¹ Jen tak může škola také vyhovět přirozené různosti sklonů a nadání žáků a studentů. „Jednotnost“ nespočívá v organizaci a v učební látce škol, ale v jejich výchovném cíli, v hodnotách odpovídajících evropské vzdělanosti a mravnosti. V článku *Jednotná škola II* opakuje, že první příkaz, před který jsou pedagogové stavěni, je „příkaz intenzivní školské politiky“, jež nebude pečovat jen o celkový vzdělanostní průměr, ale „učiní

20 Vraťme se ještě jednou ke *Krizi demokracie*: V jejím závěru (z roku 1933!) Fischer mj. napsal: „I za cenu, že budu prohlášen za škůdce demokracie, která je dnes raději ochotna strpět své zrušení středostavovskou reakcí, než aby si uvědomila svou povinnost vůči principům, jež předstírá hájit. A která ‚hájením‘ demokracie už pomalu rozumí jen hájení dnešních politických stran, resp. jejich mocenských držav“ (s. 328).

21 *Jednotná škola I*, in *Pedagogické statí...*, s. 37.

také vše, aby nejen každá nadprůměrná schopnost nebo dovednost byla co nejpečlivěji zachycena, nýbrž aby byla i přivedena k nejvyšší možné míře rozvíti. Stručně formulován tento příkaz zní: důsledně uplatňovat všude podle možností zásadu výběrovosti“.²² V úvaze *Svět a škola na přelomu* Fischer zdůrazňuje význam filosofie pro pedagogickou práci, ať už je filosofický názor pedagoga samého jakýkoli: „Vždy zůstane filosofie tím, odkud čerpá své ‚unum necessarium‘ – výchovný cíl veškeré své pedagogické práce“. Každá filosofie usilující o jednotný obraz skutečnosti může být pro učitele výzvou „pokusit se vidět a pokusit se sdělovat jiným vše ve zjiitelných souvislostech; učit se sám i učit jiné vázat, co dosud bylo podáváno nesvázané, izolované“.²³ – Fischer svými výroky o filosofii v pedagogickém procesu připomíná celkový iniciační vliv filosofie na myšlení studentů (i pedagogů). Jinak ovšem liší dosah např. „filosofie spojující bohatou členitost skutečnosti v jednotu ponechávající každému jejímu výseku vlastní ráz a činíc svým řadicím principem a tmelem míru jeho kvalitativnosti“ (tak charakterizuje svou skladebnou filosofii) od např. filosofie v podstatě mechanistické, držící se postulátů kvantitativní metody a spínající jednotlivé části skutečnosti předpokladem obecné zákonitosti (k takové filosofii řadil marxistický dialektický a historický materialismus).²⁴

Fischerovy děkanské proslovy a čtení. J. L. Fischer vždy rád využíval příležitosti k oslovení širšího okruhu posluchačů; přednášel např. v rámci univerzitních extenzí a Filosofické jednoty. Snažil se, aby tiskem vycházela

²² Jednotná škola II, *tamtéž*, s. 39.

²³ Svět a škola na přelomu, *tamtéž*, s. 43. – „Vyjádřeno metodologicky: k jednotě skutečnosti – a vědy – dojdeme, nazíráme-li na ni v strukturách a vyjadřujeme-li ji ve funkcích, při čemž měrou jejich kvalitativnosti bude stupeň různorodosti, tj. jedinečnosti těchto struktur... Ovšem strukturální (či chcete-li skladebné) zvládnání skutečnosti, zejména skutečnosti sociálně-kulturní, je úkol, který teprve bude musit být splněn. Úměrně s tím bude ustavována i jednotna učební látky, aby výchovně byla aplikována v bohatě odstupňovaném pořadí školské organizace.“ *Tamtéž*.

²⁴ Další šest příspěvků v *Pedagogických statích* je z roku 1954 nebo 1967. Tiskem z nich nevyšel žádný, ani ten, který Fischer v roce 1967 napsal pro anketu *Učitelských novin*. Zamýšlel se v nich nad stavem českého školství po reformách z let 1948 a 1953, jejichž důsledky se projevují (jak napsal v roce 1954) „způsobem tak povážlivým, že stojíme nejen před hlubokým poklesem úrovně našeho vzdělání na všech jeho stupních, ale a především před vážným nebezpečím, že bude ohrožena spádně pokračující výstavba naší společnosti ve společnost socialistickou, v tom smyslu, že naše odborné kádry se budou – pokud jde o jejich odbornou kvalifikaci – zpoužďovat za stále zvyšovanými úkoly, na ně kladenými. Souběžně s tím rysuje se již nyní stále viditelněji nebezpečí, že stejný osud postihne i naše kádry vědecké, bez nichž je zdárný růst celé naší vědy prostě nemyslitelný“ (Připomínky k dnešnímu stavu školské reformy, in *Pedagogické stati...*, s. 45). Pokud jde o další školskou reformu, znovu zdůrazňoval potřebu diferencovaného školství, přičemž se vracel k místu střední školy (zvláště osmiletého gymnázia) v jeho třístupňovém systému.

i jeho „nástupní čtení“, která koncipoval jako filosof usilující o vlastní filosofický systém. Čtení docentské *Budoucnost evropské kultury* (1927) a profesorské *Věčný a časový úkol filosofie* (proslovené po udělení mimořádné profesury v roce 1935) ukazují, jak chápal poslání a smysl filosofie a jaké úkoly si jako filosof kladl.

Po válce Fischer na svá předválečná čtení navázal svými „děkanskými proslovými“. První z nich, *Pro salute universitatis* z 5. listopadu 1945, je slavnostní řeč na zahájení zimního běhu školního roku 1945–1946.²⁵ Tři další, *De re publica*, *De educatio* a *De otio*, přednesl 24., 25. a 26. ledna 1946 u příležitosti imatrikulací (rozložených pro velký počet studentů do tří dnů). V „exkursu“ *Idibus Martiis*, z 25. března 1946, se zamýšlí nad výročím vzniku protektorátu a následným uzavřením českých vysokých škol. Aby se s těmito proslovými mohli seznámit všichni jeho posluchači, vydal je ve sborníku *Na cestu... Hrst proslovů děkanových* (vyšel v r. 1946 nákladem Spolku posluchačů filosofie MU v Brně).

V prvním proslovu Fischer po přivítání posluchačů (mnozí z nich přišli dokončit studia započatá před rokem 1942) upozornil na nároky, které na ně klade vstup do „pracovního a duchovního společenství professorum et scholarium“. Neopominul jim zdůraznit, že úkolem toho společenství je vychovávat kulturní elitu národa, budoucí vědce a vychovatele. „Dovolte, abych těm z vás, kdo nově přicházíte na fakultu, uvedl na mysl, že za několik let budete povoláni zaujmout jedno z nejodpovědnějších povolání: být vychovateli dlouhé řady dorůstajících generací. A abych přátelsky sice, ale důrazně apeloval na vaše svědomí, cítíte-li se dost schopní a silní, abyste dovedli vzít na sebe odpovědnost, o níž jsem mluvil. Jestliže jste přišli sem jen z rozpaků, nenalézající nahonem jiného zaměstnání, které by vám hovělo, jestliže jste sem přišli jen proto, abyste našli existenční zajištění, ne sice skvělé, ale poměrně pohodlné a zabezpečené, vkročili jste na půdu nepravou a učiníte lépe, vyhledáte-li si jinou, pro vás vhodnější.“²⁶ A vyzval je, aby se nenechali mást tím, že i na vysoké škole se bude nějakou dobu odrážet celková pokleslá úroveň vzdělanosti a kulturnosti zaviněná léty okupace.

Středem Fischerových proslovů – „uvítacího“ i imatrikulačních – byla teorie a věda a hlavní předpoklady a zásady teoretické práce. Studentům vyložil, že teorie a teoretická práce je „solí země, bez níž by nebylo myšlenkového pohybu a tedy ani kulturního růstu“. Že teoretická činnost vyžaduje klid a soustředění, objektivitu („umění vidět a slyšet, co jsou a jak ty věci,

²⁵ Filosofická fakulta „oslavila své otevření“ už 13. června 1945, ale první (letní) semestr uplynul, jak se Fischer vyjádřil, „více méně formálně“.

²⁶ *Pro salute universitatis*, in *Na cestu. Hrst proslovů děkanových*, Brno: 1946, s. 8.

jež učiníme předmětem svého „zření“), a že odtud plyne povinnost vědcovy pokory před tím, co chce poznat. A také, že věda je na svém území zcela svrchovaná, sama rozhoduje o svých cestách, metodách, a jen sama může nad sebou vynášet soud. Ale měl už také „čerstvé“ důvody ke sdělení, že suverenita vědecké tvorby se i na univerzitě může dostávat do konfliktu s politickými požadavky na vysoké školy, „zejména tam, kde jde o nauky těsně se dotýkající sociální skutečnosti a názorového proudění v ní, dvojnásob v dobách přechodu, jako je doba dnešní“.²⁷

Opakovaně se Fischer v děkanských projevech dostával k otázce místa univerzity (vysoké školy a školství vůbec) ve společnosti, v „celkové skladbě sociálních funkcí“, jež by měly směřovat ke svému naplnění a tím i k celkovému „společenskému optimu“. Protože se samo „společenské optimum“ v republice stalo diskutovaným problémem politického života, sděloval svým posluchačům (věrný zásadě, že o všech závažných věcech se nejen může, ale i má diskutovat), že on je podmiňuje (teoretickou i praktickou), „syntézou zásad demokratických a zásad socialistických“, tj. uskutečněním socialistické společnosti, resp. hospodářského řádu socialistického. S dodatkem, že podle jeho soudu pro socialistickou společnost (na rozdíl od kapitalistické) je příznačné, že hospodářské funkce začleňuje do ostatku společenských funkcí tak, že omezuje jejich naprostou autonomii, jejich zcela svobodné, samostatné směřování k ryze ekonomickému optimu,²⁸ a že „tako nazíraná demokracie jen znovu uvádí v platnost základní poučku každé dobré politiky, totiž pořádat všechny vztahy společenské pod zorným úhlem celku“.²⁹

Své časté výzvy k pěstování občanské kázně a zodpovědnosti, „dobrého občanství“ Fischer opět spojoval s heslem „učit se více myslit v kategoriích státu“. Už před válkou v historicky laděných příspěvcích ukazoval, co u nás vedlo k tomu, že se v kategoriích národa myslelo i tam, kde se mělo myslet především státně. Vrací se k tomu hned v prvním proslavu *Pro salute uni-*

²⁷ *Tamtéž*, s. 12–14. – Fischer „političností“ školy rozuměl výchovu k dobrému občanství, nikoli služebnost zájmům politiků jejich stran; političnost spojoval s dobrým občanstvím a uměním myslet v kategoriích národa a také státu.

²⁸ *Srov.* De re publica, in *Na cestu...*, s. 27–28. – Podle Fischera „právě domáhání se hospodářských svobod vtisklo liberalismu jeho nejtypičtější ráz a vyústilo v onen složitý zjev, který nazýváme kapitalismem“ (*tamtéž*). – Sluší se dodat, že Fischer se považoval za socialistu už ve dvacátých letech, jak se snadno přesvědčíme v jeho pozoruhodných pamětech – v *Listech o druhých a o sobě*. Např. na s. 172 čteme: „Tak jako jsem nepřestal být přesvědčen o správnosti svého socialistického vyznání víry, stejně tak jsem byl přesvědčen, že její zdůvodnění marxismem je příliš úzké a jednostranné, že socialismus musí být více než proletářským socialismem, aby byl vůbec socialismem, a že teoretické zdůvodnění socialismu je třeba teprve hledat. Viděl jsem úkol, neviděl jsem řešení. Nalézt je stálo přede mnou jako palčivá povinnost. A splnit jsem ji mohl jen jako filosof.“ (Text se vztahuje k roku 1921.)

²⁹ *Pro salute universitatis*, in *Na cestu...*, s. 10.

versitatis: „Stát, náš vlastní stát, byl nám příliš slovem a příliš málo realitou. Snad nám všem, kdo byli z výsluní svobody vrženi do temnot nesvobody, tato tragická skutečnost i zkušenost bude poučením dostatečným, abychom se učili uvědomovat si příkaz *státnosti*.“³⁰ Zážitky ze dvou světových válek přivedly Fischera i k tomu, aby v jedné promluvě ke studentům spojil „příkaz státnosti“ také s ideou „dvojjednoty civilních a branných povinností“ občanů k státu.³¹

Své děkanské proslovy o „věcech obecných i studijních“ Fischer uzavřel projevem částečně vystupujícím z řady. V *De otio* své posluchače nabádá, aby v době hlučné, neklidné, uchvátané, následkům rozvrácené situace poválečné, nervóznímu neklidu, shonu, zmateně rozběhaným úkolům čelili klidem, obstaráním si a dobrým užitím volného času. Radil jim například, že k dobrému užití volného času vede „umění vytvářet si intimní prostředí: doma, v přátelském kruhu, někde venku, že umění intimity lze pěstovat intimními rozhovory s věcmi, přírodními i umělymi, s lidmi, obhlížením jejich tajemství, jež se jim buď pokoušíme uzmout, nebo se mu s pokorou poddáváme, o tom, co nabízejí pohledy zasycené krásou... A jak je dobré učit se být pány nad časem, čelit nemoci století – posedlosti časem“.³² Pro-

30 *Tamtéž*, s. 11. – K tomu citát ze závěru proslovu *De re publica*: „Obávám se, že se pomalu stánu obtížným pro stálý důraz, který nepřestávám a nepřestanu klást na státnost jako na základní postoj každého občana tohoto státu a jako na základní příkaz, pod jehož zorným úhlem musí se dít všechno myšlení i jednání těch, na jejichž bedrech spočívá odpovědnost za tento stát. Soudím, že výchova k státnosti, tvořící spolu vyvrcholení a naplnění výchovy k politickému myšlení, je to, čeho je tomuto státu a národu přede vším ostatním zapotřebí.“ *Na cestu...*, s. 47.

31 V přijetí „Mnichova“ (které považoval za velkou chybu prezidenta Beneše a české politiky vůbec), Fischer spatřoval doklad toho, že za první republiky jsme stát nepřijali za vlastní. – Fischer o první republice při různých příležitostech vyslovil nemálo kritických soudů (např. o tehdejšímu fungování politických stran nebo národnostní politice), jeho celkový názor na ni vyzníval ale nesporně pozitivně. V *De re publica* studentům praví: „Vyrůstali jste za dob prvé republiky ve svobodném státě a dýchali jeho svobodný vzduch... Lze říci mnoho kritických slov o první republice – i ona přece byla jen dílem lidským a každé lidské dílo zůstane vždy nedokonalé – nelze jí však upřít, že byla státem spořádaným a dobře prospívajícím, v němž, i když nebyl spravován vždy nejlépe, trvala plnost všech těch demokratických svobod, bez nichž si dnes už ani nedovedeme představit stát kulturní.“ Dodejme, že Fischer tento svůj proslov zakončil slovy (jež tehdy jeho posluchačům určitě nezněly tak pateticky, spíše jako výzva): „Sešli jsme se [se svým novým státem] se srdcem zmučeným i roztouženým, s radostí, jež hořkla vzpomínkou na ty, s nimiž jsme se již nesetkali. Sešli jsme se s ní [s novou svobodou] jako s domovem svým, svým krytem a záštitou, bez nichž bychom přestali být národem. Tento stát, náš stát, byl nám jako úkol, který teprve musíme plnit, jako příslibený dýmant, ježž si musíme zasloužit. Pokud tak dovedeme, stane se nám i koruna svatováclavská, tento viditelný symbol českého státu a české státnosti, více než mrtvým kovem a mrtvými kameny: rozzáří se živým světlem i teplem našich srdcí, a teprve pak v její záři rozezná se chorál svatováclavský ve své živé, nehynoucí plnosti.“ *Na cestu...*, s. 25.

32 Srov. *De otio*, *Na cestu...*, s. 58–59. – A k tomu Fischer přidává ještě několik slov chvály volného času, např. „Prvá kapitola *Genese* vykládá, že Bůh stvořiv v šesti dnech svět, sedmého

slov Fischer neváhal zakončit slovem o „intimitě nejintimnější“: o intimitě domova zabydlovaného zázrakem v lidském životě nejzázračnějším: „růstem těch, jež vzešli od nás“.

Rovněž v *olomouckém období* Fischer – jako rektor, prorektor, popřípadě vedoucí katedry filosofie a psychologie – pronášel projevy a psal příspěvky vztahující se ke školské látce. Také v jeho *inaugurační rektorské řeči*³³ se dostalo na vzpomenuť už Fischerova témata: na potřebu všeobecné reformy českého školství, odstranění chaosu vládnoucího na vysokých školách, odčinění izolovanosti jednotlivých fakult na univerzitách (a samostatných vysokých škol). Nově navrhoval zavést „staré akademické grády bakalauraátu a magisteria“, reagovat v učebních plánech citlivěji na dění ve světě prohloubením některých studií (např. slovanských, orientálních) či zavedením nových (např. seznamujících nás více s malými evropskými státy). Na své ideje, které mu byly „vodítkem při budování univerzity“, odkazuje při výkladu emblému univerzity, jímž se je symbolicky pokusil vyjádřit jeho autor, akad. malíř Aljo Beran: „Je to v prvé řadě požadavek rytířskosti, symbolizovaný odkrytým hledím Pallas Athény. Jako bohyně moudrosti má symbolizovat naši snahu rytířsky hledat pravdu a tak za ní i stát. Jako ochránkyně aténské polis, tj. aténského státu, má symbolizovat naši snahu stejně rytířsky sloužit našemu státu, republice Československé. Být školou čestnosti, vybranosti, opravdového usilování o pravdu, státního povědomí a bezvýhradné oddanosti státu: to bych rád, aby se stalo devizou Palackého Univerzity.“³⁴

Dokončení v příštím čísle.

dne odpočíval: užíval volného času. Goethův Faust interpretoval tento mýtus tak, že na počátku byl čin. Kdybych se měl pokusit psát Genesi, aby byla ve shodě s tím, co jsem se pokusil vyloužit vám dnes, musel bych začít obráceně. V nebytí času odpočívá Bůh. A z bohatství jeho volného času vznikl svět.“ *Tamtéž*, s. 60.

33 *Inaugurační řeč prvního rektora obnovené olomoucké univerzity Josefa Ludvíka Fischera, pronesená 21. února 1947* (viz oldwww.upol.cz/odkazy/o_univerzite/historie/). V úvodu své řeči na shromáždění k 1. výročí obnovení univerzity J. L. Fischer – po poděkování ministru Jaroslavu Stránskému za důvěru „symbolizovanou zavěšením rektorského řetězu“ – vyslovil přesvědčení, že univerzita osvědčila nejen právo na existenci, ale podala i „důkaz velkých předností, jež právě dnes skýtá univerzita, ve srovnání s ostatními našimi univerzitami poměrně malá“. – Univerzitu označil za „malou“ vzhledem k nízkému počtu studentů na jejích fakultách: Fischer to tehdy považoval za její přednost, protože při univerzitní výuce preferoval přímý, bezprostřední styk mezi učiteli a studenty. (V poválečném velkém počtu posluchačů na „zavedených“ univerzitách viděl jednu z příčin snižování úrovně jejich pedagogické práce; chybějící profesory a docenty měli i na přednáškách zastupovat čerství absolventi oboru.)

34 *Tamtéž*.

J. L. FISCHER IN 1945–1948

The article is a contribution to the theme of „Czech Philosophers in 1945–1948“. It concerns the work in which J. L. Fischer further developed his system of hierarchical philosophy as well as his (at the time dominant) pedagogical, lecturing and organizational activities: he was the dean of the Faculty of Arts, Masaryk University between 1945–1946 and the rector of the new Palacký University in Olomouc between 1946–1949. The article also discusses Fischer’s attempts to influence the contemporary debate on the reform of Czech educational system.

